Спершу планувалося, що розмова з відомим письменником і видавцем, головним редактором видавництва “Гелікон” Романом Корогодським буде вестися довкола його цікавого проекту “Українська модерна література”. Однак вкотре переконався, що не варто планувати зарання русло бесіди з людиною, котрій надто тісно в межах означуваної теми. Так і вийшло. Можливо, не з усіма міркуваннями і висновками мого співбесідника можна погодитися, проте мені було цікаво послухати людину, котра, здається, як ніхто в нас, обізнана з творчою спадщиною таких потужних корифеїв, як Юрій Шевельов чи Юрій Луцький. Хоча ми говорили про інше – про українське книговидавництво, про масову культуру і літпроцес як рудимент соцреалізму. І навіть трохи про політику.

– Розкажіть, будь-ласка, про проект “Українська модерна література”. Хто був його ініціатором, і що вже зреалізовано із запланованого?

– Авторами цього проекту є Валерій Шевчук і я. Ще в 1993 році видавництво “Фоліо” звернулося до нас з пропозицією видати якісь українські книжки.

– Йшлося про літературу якогось певного напрямку?

– Велася мова про художню літературу.

Отже, за якийсь час я підготував список творів, які, на мою думку, могли бути видрукувані у відповідності з нашим проектом. З цим пішов до Валерія Шевчука, який також зі свого боку дав перелік творів до друку. Я запропонував назвати цю серію “Українська література ХХ століття”. Спершу проект фінансувався з бюджетних коштів, почали ми з видання творів Михайла Коцюбинського і видавали досить пристойними тиражами – по десять тисяч примірників. Однак “казна” скоро спорожніла, і “Фоліо” припинило співпрацю з нами. На той час ми, між іншим, підготували двадцять книг до друку. Дещо з цього ще встигли видати. Якраз тоді до мене звернувся покійний В’ячеслав Чорновіл і запитав: що там чутно з серією – вона вже мала певний розголос. Чорновіл запропонував продовжити цю серію. Так у видавництві “Час” Чорновола народилася

“Українська модерна література” – як продовження попереднього проекту. Однак потім з’ясувалося, що ніякого видавництва практично ще немає, і грошей також. Тим часом міжнародним фондом “Відродження” уло оголошено конкурс на кращий видавничий проект, і саме наш з Шевчуком проект отримав на конкурсі першу премію, розмір якої становив 45 тисяч американських доларів. За ці гроші ми видали шість перших книг.

– Серію вирішено було назвати “модерна”. Що Ви вкладаєте в це поняття?

– Українською мовою модерна – це

сучасна. Але тут є і елемент поетики. Ми заманіфестували видання нашої серії творами Михайла Коцюбинського невипадково. Бо це є модерний прозаїк, імпресіоніст – передусім за поетикою. Коли ми говоримо про модернізм, то маємо на увазі також і саму течію модернізму, в тому числі і елементи постмодерного, якщо це тільки не доходить до безглуздя, бо постмодернізм як поетику ні Шевчук, ні я не сприймаємо. В той же час те, що пише, приміром, Юрій Андрухович, – це дуже добра література, по-справжньому цікава і актуальна, по-справжньому модерна за своїм інструментарієм, за поетикою.

– Якими, на Вашу думку, є головні особливості сучасного літературного процесу, і в чому полягає різниця між теперішнім літературним процесом і періодом знайомого і близького Вам “шістдесятництва”?

– Вислів “літературний процес”, на моє переконання, – термін комуністів. Їм важливим був контроль над літературою. А цей контроль можна здійснювати лише тоді, коли є спрямований процес чогось, що вони самі формують –

засобами видавництва оплати праці літератора. Я лише один раз щось видав у колишньому “Радянському письменнику”, але одразу зрозумів, яка це чудова годівниця. За надруковану статтю про Олександра Довженка обсягом в один друкований аркуш мені заплатили триста карбованців – досить непогані як на той час гроші. “Класики” ж за один друкований аркуш тексту отримували ще більше – п’ятсот карбованців. Думаю, в такому випадку стає зрозумілим, чому тоді писалися романи обсягом у сорок-п’ятдесят друкованих аркушів. Один виданий такий роман

– маєток. Непогано, правда ж? Існував навіть фольклор: “Взяв машинку і наклацав: “Мир хатам – війна палацам”. Потім вибрав собі плац і побудував палац”. Отже, цей процес спрямовувався в певну трубу, в певне річище, з якого викидалося все зайве, все, що не вкладалося в канони так званого соцреалізму, єдиним завданням якого, як ми знаємо, було фарбувати дійсність у прийнятні для комуністичного режиму кольори. Міфотворчість комунізму складалася цілеспрямовано філософами-матеріалістами. Отже, таким є моє ставлення до терміну “літературний процес”.

До речі, література шістдесятництва якраз і була проскрибована тому, що не вкладалася у догмати “літературного процесу”. Вона ніколи не була в літературному процесі. Її дуже хотіли приручити – і таки приручили. Приміром, Іван Драч після чотирьох своїх перших книжок став людиною “літературного процесу”. Його “Американський зошит” – це вже повною мірою “агітація і пропаганда”. Це ж саме можна сказати і про Володимира Дрозда, який і зараз пише на “височайшеє замовлення”.

Талановиті люди не втрималися від спокуси пливти за течією “літературного процесу”.

– Один з небагатьох шістдесятників, котрий зумів зберегти себе – Валерій Шевчук...

– Так, але ж якою ціною! Впродовж майже десяти років, з 1969 до 1979 року, його в нашій тодішній країні ніде не друкували. Ліну Костенко не друкували протягом 16 (шістнадцяти!) років. Ось ціна за те, що вони не вміщувалися у цей так званий процес. Були й інші, складніші форми деформації, були компроміси. Зрештою, і я обрав компроміс – адже писав про Мащенка.

Тепер щодо сучасних процесів у літературі. Тут би я не наважився робити якісь категоричні судження. Можу лише сказати, що, на мою думку, Спілка письменників як інститут себе дуже давно вже пережила, вичерпала. Тепер уже вона не може бути годівницею. У Президента щось жебрати можна, звичайно, і раніше так і було, але тепер уже й

цього немає. Літераторам, які продовжують комісарити у Спілці (причому, там є дуже здібні люди) – після того, як вони впали в шал публіцистики на хвилі процесів дев’яностих років, майже нема про що говорити. Але симптоматично, що Ліна Костенко вийшла зі Спілки, Євген Сверстюк не захотів бути в Спілці. Це установа, породжена умовами

вчорашнього дня. І вона безперспективна. Під цим оглядом бідний АУП (Асоціація українських письменників), на мою думку, значно цікавіша. Вона вільна. Це – сучасна структура. Керівництво створило видавництво “Кальварія”, видають цікаву газету “Література плюс”, намагаються робити якусь реальну справу. Тут є інша проблема, але це –

надпроблема. Поки не сформується національний капітал, не буде не тільки АУПу – не буде України. Україна – це не Зімбабве, не Чад. Тут не можна погано, злиденно жити – адже тут є дуже мудрі голови, працьовиті руки і надзвичайно родюча земля, копалини. Проте економічні важелі захопили меткі нувориші, і поки не сформується національний

капітал, нічого не буде. З’ява “Нашої України” якраз і є сигналом до того, що є вже сили, які хочуть мати відкрите, демократичне суспільство.

– Повернімося до видавничих тем. Які, на Вашу думку,

видавництва “топчуться” на темах, близьких Вам. Наскільки встигають вони за часом – з одного боку, а з іншого – наскільки вони вгвинчуються в цей час?

– Передусім, це

“Кальварія”, “Класика”, “Критика” – серйозні, цікаві видавництва. З нових видавництв хотів би виділити “Темпору”. Але я вам скажу про різницю між нами. Ми видали тридцять книг. У тому проекті, що ми склали, заповідалося видати сто книг. І наша ідея була – об’єднати в єдину систему два

мікрокосми – духовний потенціал діаспори з духовним і культурним потенціалом України. Ми видали “Житомирську сагу” Валерія Шевчука, Ірину Жиленко, В. Домонтовича. З іншого боку, видали чотири книжки Юрія Шевельова, три книжки Юрія Луцького, Остапа Тарнавського, Марту

Тарнавську, Оксану Соловей. Це серйозні книги, які нам вкрай необхідні, причому досить значні за обсягом –350–400 і до 600 сторінок. І тут я переходжу до тих видавництв, які є, скажімо так, сучасними, комерційними. (Хоча, до речі, тепер всі мають бути комерційними, і ми

також комерційні). Так от, вони видають книжечки обсягом у кільканадцять сторінок і беруть за це 6, 8 і більше гривень. Це досвід і “Кальварії”, і “Класики”, і інших. Втім, я, звичайно, радію успіхам наших конкурентів. Окремим рядком необхідно назвати два видавництва:

“А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА” і “Смолоскип”. На них варто рівнятися.

– Останнім часом прийнято казати про пожвавлення книговидавничої

діяльності в Україні. Чи відповідає це, на Вашу думку, дійсності? І як розцінювати той факт, що це “пожвавлення” відбувається насамперед за рахунок літератури, призначеної для “масового читача”? Добре це чи погано

для нашої культури?

– На мій погляд, не зроблено головного – не прийнято закону про книговидавництво (на момент розмови закону про державну

підтримку книговидавничої справи ще не було прийнято. – Ред.). Коли посаду голови Держкомінформу посів Іван Драч, я одразу сказав, що з цього нічого не буде. Мене переконували: та ні, він стверджував, що докладе всіх зусиль

для прийняття цього закону. На превеликий жаль, я виявився правий: нічого не змінилося. А до того часу, поки не буде прийнято сприятливого для української книжки закону про книговидавництво, говорити про серйозні

позитивні зміни в нашому книжковому бізнесі не варто. Ніхто нам грошей не дає – але не заважайте нам працювати. Я законослухняний, я хочу чесно працювати, однак законодавство не сприяє цьому. Мої книги ще тільки зароджуються – а я

вже починаю платити податки на них. Так не може бути. І це стосується не лише книговидання – вся культура в такому стані, що є великою небезпекою для України. До речі, всі державні видавництва – банкрути. Я взагалі не вірю в державні

видавництва, не вірю в державні інститути. Чиновники демагогічно заявляють: ми будуємо державу. Вони вже набудували державу, і бачимо яку. Держава буде лише тоді, коли буде сформоване громадянське суспільство. Це – базис для самої

держави. В нашому ж уявленні сьогодні держава – це ті чиновники, функціонування яких ми забезпечуємо, оплачуючи їхню роботу.

Щодо “літератури для масового читача”. Це питання неоднозначне, і є різні міркування. Вона існує, незалежно від нашого ставлення до цього питання. Для мене є важливим, щоб вона була, по-перше, українською. І не

лише література – тут все повинне бути українським. Це якби у Франції шансоньє заспівав англійською – його б засвистали. У нас же якийсь Кіркоров приїжджає до Києва. Що я маю спільного з Кіркоровим? Але він

перекриває кисень тому ж Тарасові Петриненко, і не тільки йому. Тому масова культура, література має бути, але має бути українською, і – фаховою, належного рівня. Бо ми поринаємо в якусь

твань, болото, і це болото нам занесли росіяни своєю мас-культурою, яка є надзвичайно низького рівня. Так само, як і американське кіно, яке до нас надходить. Хоча у них є і кіно високого рівня. Ми ж скуповуємо те, що

дешевше – для реклами і “забамбулювання” нашого глядача. І тут я хочу повторитися: Україна – не Зімбабве, не Чад. Українці як нація є спадкоємцями колосального культурного ареалу. У

нас є величезний культурний потенціал – ще навіть далеко до княжих часів, барокової культури. Це те, чого в американців нема.

Нам потрібне перш за все верховенство права, керівництво, свідоме національної мети творення сучасного громадянського суспільства. Тоді буде держава, в тому числі нормальне Міністерство

культури, яке гроші витрачає не на виборчу кампанію і, звичайно, не на створення таких “шедеврів” кіно, як “ Молитва за Мазепу” чи “Богдан Хмельницький”. Це ті ж “Ленін у 1918 році”, “Ленін у жовтні”. Але

ж радянські режисери набагато ліпше володіли мовою кіно. В той час як, приміром, “Богдан Хмельницький” – це ж просто безпорадність, а “Молитва за Мазепу” – це те, що росіяни кажуть

“светопредставление”, найгірше, що можна було собі уявити. Але ж на створення “Мазепи” витрачено 12 мільйонів гривень – з вашої і моєї кишені. А скільки бюджетних коштів буде витрачено на

“Богдана Хмельницького” – адже всього буде знято 10 серій? “Збараж” – лише перша серія. Ми маємо ще вирости до того, щоб піднімати такі теми. В літературі ми, я вважаю, вже

виросли – завдяки тому, що в нас є видатні постаті. Це перш за все Ліна Костенко, Валерій Шевчук, ціла плеяда розкішних молодих, 30-40-річних людей – Ігор Римарук, Василь Герасим’юк, Олесь Уляненко, Степан

Процюк, Віктор Неборак, Світлана Матвієнко, Юрій Андрухович, Микола Рябчук, Наталка Білоцерківець, Оксана Забужко, Тамара Гундорова, Сергій Грабовський, Ірина Грабовська. Прекрасно

працюють і шістдесятники, хоча там є і своя криза. Багато шістдесятників пішли в політику, втративши в результаті цього свій людський талант, мистецький хист. Нема, на мою думку,

жодного з шістдесятників (крім Чорновола), які б у політиці не втратили свого обличчя. У той же час Михайлина Коцюбинська, Євген Сверстюк, Іван Дзюба зараз пишуть свої найзмістовніші речі. Я вважаю, що

нема проблеми генерації, є проблема міри обдарування, порожніх амбіцій, честолюбства та моральної ущербності. Талановиті люди пробиваються крізь асфальт потворного, бездарного, чужого

– крізь сміття маскультури.

– Що у Ваших найближчих планах?

– Передусім, у першому кварталі 2003 року вийде друком книга “Родинне вогнище Зерових”. Це хвилююча й трагічна історія винищення і переслідування

національної інтелігенції. На прикладі однієї родини постане просто моторошна картина комуністичного терору. Це – і спогади про видатних звитяжців

духу Миколу, Михайла (Ореста), Дмитра Зерових, і розмисли про їхню творчість, про час і безчасся, і, насамкінець, це моральний, історико-психологічний екскурс у наше

трагічне минуле, щоб краще усвідомити кризу сьогодення і замислитись про наше майбутнє. Можливо, видамо ще одну книжку Марка Павлишина – про Ольгу

Кобилянську. Нам дуже важливо відкрити, як це, можливо, не дивно звучить, українську літературу. Я вважаю, що ні Леся Українка, ні Ольга Кобилянська, ні Василь Стефаник

чи Михайло Коцюбинський, та й навіть Іван Франко – ще не відкриті. Щодо Шевченка – то зараз є якісь підходи – неоднозначні, суперечливі. І це дуже добре, що

вони такі. Ми цього не маємо боятися. Література – суб’єктивний погляд на світ. Суб”єктивний. Треба зрозуміти, що не може бути нічого вічного і нерухомого. І

Шевченка треба ще прочитати. Це розпочав Грабович, хоча його бачення я не сприймаю. Це також моя суб’єктивна оцінка. Цікаве дослідження зробили Оксана

Забужко про Шевченка й Тамара Гундорова про Кобилянську. Чекаємо на рукопис Марка Павлишина – це дуже важливо. Кобилянську треба відкрити. Її мало хто знає. Совєтська

пропаганда зробила, щоб такі постаті, як Леся Українка, Ольга Кобилянська, стали елементарними, вкладеними в прокрустове ложе тодішнього махрово-комуністич

ного догматизму. Однак це дуже складні, великі митці, це рівень найвищих здобутків європейської культури.

– Дякую Вам за розмову. Українська культура – це неосяжний материк, який ще чекає своїх уважних і кваліфікованих

дослідників, і ваш проект “Українська модерна література”, поза всякими сумнівами, є одним із вагомих внесків до

реалізації цієї мети.

Розмову вів Михайло Сидоржевський, "Книжковий

огляд"